

ФАРЗАНД ТАРБИЯСИДА ОТА-ОНАНИНГ ЎРНИ ВА РОЛИ

Абдумаликов Илимжон Абдухамжонович

Андижон Давлат Университети

Миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ
таълими кафедраси, катта ўқитувчи

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7703447>

Бугунги кунда турли миллатлар ва диний эътиқоддаги одамлар ўртасида толерант муносабатларни ривожлантириш долзарб масала ҳисобланади. Бизнинг фикримизча, кўйидаги принциплардан келиб чиққан ҳолда бу масалани ҳал этиш мумкин: Мулоқот ва ўқитиш воситаси сифатида зўравонлик, агрессиядан воз кечиш принципи; Мажбурламаслик принципи, бошқаларга эмас ўзига талабчан бўлиш принципи.

Ҳар бир инсон шу принципларга амал қилмоғи шарт. Оддий ҳаётни кузатадиган бўлсак баъзи инсонлар адолатлилиги, ростгўйлиги, ҳурмати, турли одамларга сабрлилиги туфайли илғор одамга айланмоқда. Худди шундай фазилатларга эга бўлган, умуман инсон шахсини ҳурмат қиладиган ҳар қандай инсон жамиятда қадрланади. Булардан маълум бўладики, ҳар бир мамлакат босим ўтказишни эмас, бошқа одамларнинг фикрига ҳурмат билан қараши ва алоҳида шахснинг зўраонлик қилмаслиги жаҳон маданиятини қайта ўзгартириши ҳам мумкин. Шу жиҳатдан олганда, тинчлик маданиятини янги парадигма, ижтимоий воқелик сифатида қараш, унинг ички таркибий қисмлари, ижтимоий функциялари, миллий ва умуминсоний жиҳатларни ўрганишни тақозо этади.

Маданий янгиланишга мос равишда навқирон авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш ҳукуматимизнинг янги стратегик дастурининг устувор йўналишларидан биридир. Мамлакатнинг географик жойлашуви ва миллий-этник хусусиятларидан келиб чиқиб, Ўзбекистонда таълим соҳасидаги энг муҳим муаммолардан бири халқ анъаналари асосида ўқувчиларни аجدодлар руҳида тарбиялаш тизимини яратиш зарурати ҳисобланади. Фалсафа тарихига назар ташлайдиган бўлсак, Ватанга муҳаббат, уни ҳаётга тадбиқ этиш йўллари ҳақида жуда кўп фикрлар мавжуд. Таълим ғоялари қадимги юнон ва рим мутафаккирлари (Афлотун, Цицерон, Арасту ва бошқалар) асарларида ўз ифодасини топган. Ўзбек халқининг кўп асрлик анъаналари, ватанпарварлик тарбиясининг усул ва воситаларини жамлаш ва улардан бугунги ёшларини тарбиялашда оқилона фойдаланиш вақти келди. Тадқиқотчи олимларнинг фикрича, ёш авлодни ватанпарварлик туйғусини сингдиришнинг бебаҳо маънавий-ахлоқий тарбия қуроли қаҳрамонларнинг қаҳрамонлик қиёфаси ва уларнинг ўзбек халқ оғзаки ижоди, тарихи ва бадиий адабиётида тутган ўрнидир. Шундай қилиб, миллий ватанпарварлик ва Ўзбекистонлик ватанпарварлик тушунчаларининг таърифи, уларнинг мазмуни: ватанпарварликни ривожлантириш, миллий анъаналарга содиқлик ва давлат рамзларига ҳурмат ва бошқа тарбиявий тушунчалар. Биз кенг қамровли изланишларимизда ўқитувчилар, психологлар, файласуфлар, олим ва шоирларнинг фикр-мулоҳазалари асосида миллий ватанпарварлик ва Ўзбекистонлик ватанпарварлик тушунчаларини аниқлашга интиламиз. Бу бугунги куннинг долзарб эҳтиёжи билан боғлиқ. Миллий ватанпарварлик – шахснинг миллат ичидаги олижаноб фазилат ва фазилати, ўз халқига, қони ва келиб чиқишига, ҳудудига, тилига, турмуш тарзи, ҳуқуқ-атвори, психологик-этнографик хусусиятларига бўлган муҳаббатдир. Бу ўзининг

тарихий анъаналари нуқтаи назаридан ҳам жуда аниқ ва бошқа фазилатлар ва хусусиятлар билан боғлиқ.

Давлат оиладан ташкил топганидек, қадимги олимлар оиланинг ҳар бир аъзоси бадий тарбияга эга бўлиши керак, деган фикрни илгари сурганлар. Бу борада ота-оналарнинг ўрни ва масъулияти жуда муҳим. Шу билан бирга, ёшларнинг ахлоқий фазилатлари, хулқ-атвори жамият тараққиёти йўналишини белгилаб беради. Бинобарин, ёшлар жамиятнинг таянчи эмас, балки уни янада ривожлантириш тизими ҳамдир, десак хато бўлмайди. Болани тарбиялашда, биринчи навбатда, қуйидагиларга эътибор бериш керак: ҳар бир яхшилик учун мақтов; Худога шукур, қаноатни тушунтириш керак; агар сиз айтган нарсани қилса, унга муносиб мукофот беришингиз керак; тоза ва чиройли кийим кийиши керак, лекин бу кийимлар билан фахрланиши ва ўзини бошқалардан устун қўймаслигига қатъий ишонч ҳосил қилиши керак; агар у ёмон гапирса ёки нотўғри иш қилса, сўкмаслик лозим. Аксинча, мулоимлик билан бу иши нотўғри эканлигини тўғри тушунтириш лозим; бола улғайган сари вақтдан унумли фойдаланишга ўргатиш муҳимдир. Масалан, бўш вақтида у китоб ўқиши, дарс тайёрлаши ва ўз фикрлаш тарзини ривожлантирувчи фойдали ўйинлар ўйнаши керак; катталар ва устозга ҳурмат, одобилик ҳамроҳи бўлиши лозим. Бу ва бошқалар орқали ўзига хос тарбиявий фазилатларга эга бўлган ҳар қандай ўсмир жамиятда ўзига хос ўрин топиш учун сабаб топа олади. Қолаверса, мактаб ёшларни тарбиялашда муҳим ўрин тутати. Бунинг сабаби шундаки, бола уйда тарбиядан ташқари, ўз замондошлари орасида ҳам ўзига керак бўлган нарсаларни уйда олиши мумкин бўлган вазиятда бўлиши керак.

“Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонун ижросини чуқур таҳлил қилиб, қонунни бугунги кун талабларини ҳисобга олган ҳолда такомиллаштиришимиз зарур. Бизга бир нечта ҳаволаларга эга бўлган ва тўғридан-тўғри ишлайдиган замонавий қонун керак. Бизга қонундан келиб чиқадиган меъёрий ҳужжатлар керак. Уларнинг бажарилишини назорат қилувчи кучли механизм керак. Ёшлар муаммоларини ҳар томонлама таҳлил қиладиган, уларни ўз вақтида тўғри йўлга қўядиган, қарорлар ижросини ташкил етувчи ва назорат қилувчи марказдан вилоят, туман, қишлоққа қадар ягона тизимга эга ваколатли орган зарур, деб ҳисоблаймиз. Ёшларга оид сиёсат тўғрисидаги қонун. Ҳокимият ҳузурида ёшлар муаммоларини ўрганиш маркази очиш керак. Шу билан бирга, ёшлар сиёсати билан шуғулланувчи вазирлик ва идоралар ҳамда барча даражадаги бошқармалар ва масъулатлар ўз ваколатлари доирасида ёшларга оид масалаларни чуқур ҳал этишлари зарур.

“Ёшлар жамият таянчидир” дейишимизга сабаб, уларда ҳеч кимда бўлмаган қуйидаги ўзига хос фазилатлар мавжуд: ёшлар доимо бошқалардан кучли бўлишга интилади; ёшлар келажақ ота-оналари, шунинг учун келажақ тақдири ёшлар тарбиясига боғлиқ; ёшлар жамиятнинг ҳаракатлантирувчи кучидир. Чунки уларнинг яхшилиги жамиятнинг ободлиги, аксинча, ёмонлиги жамиятнинг таназзулидир; ёшлар доимо ўзгариб, ривожланиб бормоқда. Бинобарин, уларга тўғри йўл-йўриқ бериб, яхши тарбия бериб, унинг шахсиятини юксалтириш мумкин. Ана шундай хусусиятларни ҳисобга олсак, бутун инсоният келажаги ёшларни тўғри шакллантиришда эканлигини қўришимиз мумкин.

Ислом дини ҳамиша ёшларга жамиятнинг ҳаракатлантирувчи кучи сифатида қараган ва уларнинг тарбиясига алоҳида ёндашган. Маълумки, мусулмон умматининг

фаровонлиги ва барқарорлиги мусулмон ёшларнинг қўлида. Ана шундай ёшлардан умидвор бўлган пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳаётлик чоғларида ҳамиша уларни тарбиялашга иштиёқманд бўлганлар. Жумладан, Ибн Саъд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинган ривоятда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобаларнинг ҳар бирига 10 тадан бола тўплаб, уларга ўқиш ва ёзишни ўргатишни буюрганлари айтилади. Бу шуни англатадики, болаларни ёшлигиданоқ ўрганишга ундаш керак. Аллоҳ таоло Ислом динининг асосий манбаи бўлган Қуръони Каримда ёшлар учун алоҳида тарбиявий аҳамиятга эга бўлган бир қанча оятлар нозил қилган. Иброҳим (а.с.) ва Юсуф (а.с.) пайғамбарларнинг ахлоқи, Каҳф қиссасидаги ёшлик ҳақидаги оятлар шулар жумласидандир. Масалан, Иброҳим ва Юсуф (а.с.) пайғамбарлар келишидан олдин ҳам улар камтар, камтар, адолатли, ақл-заковати юксак бўлганликларига Ислом тарихи гувоҳлик беради. Бундай пайғамбарларнинг ёш ва ибратли намуналари, биринчидан, бизга инсонпарварлик тарбиясини ўргатади. Охир - оқибат, Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам айтганларидек, “Энг яхши инсон – ўзгаларга фойда келтирадиган кишидир”. Бу жамиятнинг мустаҳкам пойдевори сифатида шаклланиши мумкин.

Ёшларни бешиқдан бошлаб тарбиялаш лозим. Шу боисдан ҳам мамлакат манфаати ва истиқболини ўйлайдиган, маънавиятли ёшларни тарбиялашда оила, ота-онанинг алоҳида ўрни бор. Фарзанд тарбиясида ота-онанинг, оиланинг аҳамиятини билган халқимиз бежиз айтмаган. Маълумки, собиқ Иттифоқ даврида октябр, пионер ва комсомол ташкилотлари болалар тарбиясига масъул бўлиб, улар бола тарбиясида фаол иштирок этганлар. Шу билан бирга, янги туғилган чақалоқдаги руҳнинг ривожланиши ота-онанинг тинимсиз меҳнати билан шаклланган оиладаги тил ва руҳга берилади. Ҳар бир миллатни бошқа миллатдан ажратиб турувчи бу тил ва менталитет янги туғилган чақалоққа она сути, ота қони орқали ўтиб, ўша йигитни кучли фуқаро қилиб тарбиялайди. Кучли фуқаронинг келажаги буюқдир. Бунинг учун ҳар бир ота-она ўз фарзандининг тўғри тарбияси, соғлом ўсишига эътибор қаратиши, таълим-тарбиясининг мазмун-моҳиятига эътибор бермоғи муҳим ҳисобланади. Шуларни ҳисобга олиб, фарзанд тарбияси оилага, ота-онанинг ўрнакларига боғлиқлигини кўрамиз. Илмий асосга кўра, барча инсон тарбиясининг асосий фонди 18 ёшгача тўпланиши мумкин. У бутун умри давомида уни тўлдиради ва ривожлантиради. Шундай экан, янги туғилган чақалоқни вояга еттунига қадар бағрига босиб юрган ҳар бир ота-она унга ҳар куни, ҳар соатда алоҳида эътибор қаратиши, вақт ўтиши билан бу болани тарбиялашни унутмаслиги керак. Эртага тузалиб кетаман, деган ота-она ютқазади, фарзанд тарбиясида жиддий камчиликларга дуч келади. Фарзандини ёшлигидан тарбиялашни ўз бурчи деб билмайдиган ота-оналар фарзандининг ёмон тарбиясида айбдор бўлишади.

References:

1. Қапанг: Darendorf R. The modern social conflict. London, 1988; Coren A. Sociological theory and sosity. N.V. 1989.

2. Ilimjon Abdukhamjonovich Abdumalikov. (2023). ETHICS OF PEACE IN THE CONTEXT OF RELATIONSHIPS. *European Scholar Journal*, 4(2), 72-75. Retrieved from <https://scholarzest.com/index.php/esj/article/view/3211>
3. Ilimjon Abdukhamjonovich Abdumalikov. (2023). Philosophical content and essence of the formation of a culture of peace in youth. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 7.429, 12(02)*, 1-3. Retrieved from <https://www.gejournal.net/index.php/IJSSIR/article/view/1570>